

مطالعه تطبیقی نظام ارزشیابی، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت در آموزش عالی سنتی و نوین (مجازی و از راه دور)

طاهره ظفری پور^{۱*}، رضا محمدی^۲، ابراهیم خدایی^۳

۱ کارشناس پژوهشی مرکز تحقیقات، ارزشیابی، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت آموزش عالی سازمان سنجش آموزش کشور و دانشجوی دکتری آموزش عالی دانشگاه شهیدبهشتی

۲ استادیار مرکز تحقیقات، ارزشیابی، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت آموزش عالی سازمان سنجش آموزش کشور

۳ دانشیار دانشگاه تهران، معاون وزیر و رئیس سازمان سنجش آموزش کشور

ارتباط با نویسنده: zafaripour@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۷/۱۸، تاریخ انجام اصلاحات: ۱۳۹۶/۱۲/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۰۶

A Comparative Study on Evaluation, Accreditation & Quality Assurance in Higher Education of Classic and Modern (Virtual & Distance Education)

Tahere zafaripour^{1*} Reza mohamadi² Ebrahim khodayi³

1. The center of research, evaluation, accreditation and quality assurance of higher education National Organization of Educational Testing and Ph.D. of higher education, Shahidbeheshti University (Corresponding author)

2. Assistant Professor The center of research, evaluation, accreditation and quality assurance of higher education, National Organization of Educational Testing.

3. Associate Professor, university of Tehran, Deputy Minister of science, research and education and president of National Organization of Educational Testing.

Email: zafaripour@yahoo.com

Received 10/10/2017, Revised 22/02/2018, Accepted 25/02/2018

چکیده

گسترش آموزش یکی از ارکان توسعه علمی، رشد اجتماعی، شکوفایی استعدادها و زمینه ساز خلاقیت های انسانی است که آموزش های متعارف و جاری به تنهایی برای برقراری این رکن مهم کافی نیست و توجه به روش ها و برنامه های جدید آموزشی و اجرایی از قبیل آموزش نوین برای دستیابی به هدف های توسعه لازم و ضروری است. تحول گسترده در نظام آموزش عالی از پیامدهای مهم در عصر جهانی شدن و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات است و ارتباطات و فناوری مربوط به آن تأثیری بسزا در توسعه و دگرگونی نظام آموزش عالی و حرکت به سمت افق های جدید در این حوزه داشته است. براین اساس جهانی شدن و فناوری اطلاعات و ارتباطات ابعاد مختلفی از نظام آموزش عالی از جمله آموزش عالی بدون مرز و امکان افزایش دسترسی به نظام آموزش عالی را متاثر کرده است. عامل رقابت در بازار آموزش عالی، کیفیت این نظام و وجود سازو کاری برای بازنمایی، بهبود و ارتقاء آن می باشد. راهبردی ترین ساز و کار تحقق این مهم وجود زیرنظام ارزشیابی می باشد. زیرنظام ارزشیابی به عنوان جزئی از نظام آموزش عالی بوده و برای ادامه حیات، افزایش کارایی، اثربخشی، بهبود و تعالی کیفیت این نظام در جهت تحقق اهداف تعیین شده در بستر ملی و در گستره جهانی ضروری می باشد. بنابراین طراحی و استقرار نظام تضمین کیفیت به عنوان راهبردی مناسب جهت حفظ و ارتقاء کیفیت نظام آموزش عالی نوین مطرح می شود. از این رو پیرو اهمیت ارزیابی کیفیت در هر دو نظام آموزش عالی معمول و نوین این مقاله با هدف بررسی تطبیقی زیرنظام ارزشیابی و تضمین کیفیت در نظام آموزش عالی نوین و معمول ضمن شناسایی وجوه افتراق و اشتراک آن و در نهایت ارائه استنتاجات سیاستی در این حوزه، زمینه و چگونگی استقرار نظام ارزشیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی نوین را مورد بررسی قرار می دهد.

واژگان کلیدی: آموزش عالی معمول، آموزش عالی نوین، نظام ارزشیابی و تضمین کیفیت

۱- مقدمه:

مک لوهان^۱ برای اولین بار در دهه ۱۹۶۰ موضوع دهکده جهانی و تغییرات فرهنگی جوامع را مطرح کرد. مارشال^۲ معتقد بود که فناوری اطلاعات و ارتباطات^۳ در جوامع سنتی اختلالاتی را ایجاد کرده است (آپادورای^۴، ۲۰۰۱:۴ به نقل از آراسته). در واقع روند تحولات در قرن بیستم در دهه ۱۹۷۰ میلادی وارد مرحله جدیدی شد به طوری که در اواسط دهه ۱۹۸۰ تقریباً در تمامی زمینه‌ها اثر خود را بر جای گذاشت و مانند هر پدیده نوین اجتماعی به تدریج تغییر در ساختارهای سنتی جوامع را هدف قرار داد (ایران زاده، ۱۳۸۰: ۱۶). نظام آموزشی هر کشوری، به ویژه آموزش عالی از جمله این ساختارها است که در طی این فرایند دچار تغییر و تحول می‌گردد. به بیانی دیگر، تغییرات قابل توجهی که امروزه در آموزش عالی و سیستم‌های دانشگاهی به وقوع پیوسته تا حدود زیادی مربوط به حرکت آموزش عالی در مسیر جهانی شدن است. این تغییرات که به منظور پیوند زدن چشم اندازهای موسسات دانشگاهی به چشم‌اندازهای جهانی صورت گرفته، به دگرگونی رسالت دانشگاه‌ها منجر شده است (رادسز، ۲۰۰۳: ۱۴). بدون شک تصاویر آرمانی با کارکرد جهت‌دهی و شکل‌دهی رفتارها، بر روند ساخت آینده دانشگاهها به مثابه یکی از مهم‌ترین اجزاء جوامع تأثیر دارند (پورعزت و همکاران، ۲۰۰۸: ۸۸۷). بنابراین در طی سالیان گذشته با توجه به رشد فاوا، شاهد تغییرات بنیادی و فزاینده‌ای در آموزش عالی بوده‌ایم. امروزه فاوا به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر و تلفیق شده محیط آموزش در آمده و شیوه‌های کسب و کار، برقراری ارتباط و یادگیری را تغییر داده است. هنر و علم تعلیم و تربیت با رشد فاوا تلفیق شده و رویکرد جدیدی در یادگیری را به نام "آموزش عالی نوین" به وجود آورده است. بر این اساس فاوا با غلبه بر موانع اقتصادی، فرهنگی و فیزیکی یادگیری، سیستمی نوین را ارائه داده که با آموزش در هر زمان و مکان و با هزینه کمتر، توسعه منابع انسانی را بهبود بخشیده و به پویایی آن کمک می‌کند (لی، ۲۰۰۰: ۶). رویکرد آموزش نوین به دو نوع مجازی و از راه دور تقسیم می‌شود، که دانشجو در محل، حضور فیزیکی ندارد و یا حداقل حضور را دارد، محتوای آموزشی به صورت‌های مختلف در اختیار دانشجویان قرار می‌گیرد و ارتباط با استاد و دانشجو از راه دور برقرار می‌شود و در این شیوه آموزش، بسیاری از محدودیت‌های فیزیکی، زمانی، اقتصادی و سنتی در دانشگاه‌ها بر طرف شده است و هم‌چنین محتویات آموزش و تجربیات یادگیری از طریق فناوری‌های الکترونیکی و اغلب اینترنت ارائه شده و امکان دریافت بازخوردهای خودکار برای فعالیت‌های یادگیرنده وجود دارد (زندیان، ۱۳۸۶). این ویژگی‌ها آموزش عالی نوین و به تبع آن سازوکارهای ارزشیابی و تضمین کیفیت آن را از آموزش عالی معمول متمایز می‌سازد. از طرف دیگر با نظر به گسترش عرصه‌های آموزشی، رقابت یک واقعیت انکارناپذیر است و در بازار آموزشی جدید،

1 McLuhan

2 Marshal

۳ فاوا

4 Appadurai

5 Rhoads

6 Lee

افراد باید چالش‌های رقابت را توسط فعالیت‌هایشان در جهت بهبود کیفیت محصولات، خدمات و سازوکارهای‌های انتقال فراهم آورند؛ بنابراین کیفیت می‌تواند تنها عامل قضاوت بین مؤسسات و نیز رمز بقاء و ماندگاری آنها باشد. دانشگاه‌ها جزئی از جامعه هستند، بنابراین خواسته‌های جامعه را در تربیت نیروی انسانی، مسئولیت‌پذیری بیشتر و نشان دادن استانداردهای بالای محصولات (دوره‌آموزشی، یادگیری، فارغ‌التحصیلان) و خدمات برآورده سازند. همراه با موقعیت مؤسسات در کنترل بیشتر بر روی امور خود، (خود-کنترلی/خود-تنظیمی)، بهبود کیفیت به طور فزاینده‌ای از اهمیت برخوردار می‌شود (محمدی، ۱۳۸۴). هم چنین در این زمینه صاحب‌نظران عقیده دارند که بسیاری از مؤسسات ارائه‌کننده آموزش عالی نوین در رسیدن به هدف اصلی "یادگیری" شکست خورده‌اند؛ در این راستا استقرار نظام‌های تضمین کیفیت به عنوان راهبردی مناسب جهت حفظ و ارتقاء کیفیت نظام آموزش عالی و پاسخی مناسب به چالش‌های پیش‌رو مورد توجه قرار گرفته است. در فرایند تضمین کیفیت از سازوکار ارزشیابی برای بازنمایی کیفیت، بهبود و ارتقاء آن استفاده می‌شود. به عبارت دیگر ارزشیابی، دوره‌هایی از بازخوردهای مؤثر در چگونگی سیستم آموزش نوین اجرا شده، می‌باشد و مواردی چون رضایت، آمادگی و دسترسی دانشجویان را بدست می‌دهد (مهرمحمدی، ۱۳۷۹). بنابراین ارزیابی، بررسی و ارتقاء کیفیت دوره‌های آموزش عالی نوین یکی از وظایف آنها می‌باشد و برای طراحی و توسعه بهتر نظام ارزشیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی نوین، لازم است چارچوب نظری روشنی در طراحی و اجرای آن مدنظر قرار گیرد. عوامل زیادی در ایجاد و خلق محیط آموزش عالی نوین نقش دارند که درک سیستمی این عوامل به طراحی و اجرای محیط آموزش عالی نوین با کیفیت کمک می‌کند. بنابراین با توجه به نقش نظام تضمین کیفیت در تعالی آموزش عالی نوین مقاله حاضر با هدف بررسی تطبیقی سازوکارهای ارزشیابی و تضمین کیفیت در آموزش عالی معمول و نوین انجام گردیده است.

۲- روش پژوهش

روش پژوهش مورد استفاده در این پژوهش روش کیفی با شیوه مطالعه اسنادی (سندکاوی) و بررسی تطبیقی می‌باشد. یعنی برای بررسی انتقادی و تفسیر تحلیلی فعالیت‌ها و تجربه‌های سطح ملی از روش مطالعه اسنادی استفاده شده است. بنابراین در این تحقیق، پژوهشگران با جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اسناد و مدارکی که مربوط به موضوع پژوهش بوده سعی بر یافتن پاسخی قابل قبول برای سوالات خود داشته است. بر این اساس، مروری بر اسناد، یکی از روش‌های شناخته شده است که پژوهشگر می‌تواند بدان وسیله ارزش‌ها و باورهای جامعه یا افراد مورد مشارکت را به تصویر بکشد (مارشال، راسمن، ترجمه پارساییان و اعرابی، ۱۳۷۷: ۱۱۸). و پس از توصیف موضوع به تبیین و تحلیل مقایسه‌ای آن در جامعه آماری مورد مطالعه پرداخته شده است که موجبات شناخت هر چه بیشتر از ارزشیابی کیفیت نظام آموزش عالی از راه دور را فراهم می‌آورد و نقاط اشتراک و افتراق آنها را شناسایی می‌کند که می‌تواند مبنایی برای الگوبرداری و کاربرد ارزشیابی کیفیت آموزش عالی از راه دور در نظام دانشگاهی ایران باشد. به عبارت دیگر توصیف مرحله اول تحلیل و مقایسه محسوب می‌شود یعنی ضمن توصیف وضعیت موجود نظام‌های ارزشیابی کیفیت آموزش عالی آموزش از راه دور جهان و تحلیل و مقایسه تطبیقی تجربیات جهانی، وجوه اشتراک و افتراق آنها به تصویر کشیده

شده است. جامعه آماری پژوهش مذکور شامل نظام‌های ارزشیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی کشورهای دارای تجربه در این حوزه (۱۰ کشور آمریکا، کانادا، انگلستان، سوئد، مجارستان، آفریقای جنوبی، عربستان سعودی، اردن، استرالیا و هند از پنج قاره آمریکا و آمریکای شمالی، اروپا، آفریقا، کشورهای عربی و آسیا و اقیانوسیه) بر اساس اسناد و مدارک مورد بررسی از شبکه بین‌المللی نهادهای تضمین کیفیت ۱ و شبکه‌های ملی تضمین کیفیت می‌باشد. در جهت جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها و پوشش کلیه کشورهای دارای دانش و تجربه در این حوزه از داده‌ها و اطلاعات به دست آمده از منابع کتابخانه‌ای و پایگاه‌های اینترنتی رسمی و معتبر استفاده شده است.

۳- تضمین کیفیت در نظام آموزش عالی

در حوزه تشریح کیفیت، همواره تعاریف و تفاسیر متنوعی مطرح شده است. با این وجود تعاریف و رویکردهای مختلف به کیفیت را می‌توان در پنج مقوله مختلف به شرح ذیل طبقه‌بندی نمود:

۱- کیفیت به عنوان پدیده‌ای استثنایی و عالی (ویژه، کاملاً متمایز و عالی که بالاتر از استانداردهای موجود می‌باشد).

۲- کیفیت به عنوان کامل و یا متکامل کردن (تولید محصول بدون هرگونه ضایعه، کاستی و به صورت مداوم و دقیقاً بر اساس استانداردهای مربوطه).

۳- کیفیت بر اساس هزینه - فایده (ارزش، اثربخشی، کارایی، حسابرسی، رقابت و ...)

۴- کیفیت به عنوان تحقق اهداف (فقط برونداد و محصول، اهداف برای چه کسی و مبتنی بر مشتری‌مداری)

۵- کیفیت به عنوان بهبود و ارتقای مستمر (ارزش افزوده، ارتقای مستمر ذینفعان و ...) (هاروی و گرین، ۱۹۹۳).

با این وجود در بررسی کیفیت آموزش به ویژه در محیط‌های یادگیری نوین، معمولاً بر رویکردهایی به شرحی که در ادامه می‌آید تأکید می‌شود.

- کیفیت بر اساس تحقق اهداف (بازرگان، ۱۳۷۴).

- کیفیت بر اساس هزینه - فایده

- کیفیت به عنوان بهبود و ارتقای مستمر (بیگس ۲، ۲۰۰۱).

-
1. International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education (INQAHE)
 - 2 Biggs

بر طبق نظر هارمن ۱ (۲۰۰۰) تضمین کیفیت یک فرایند ارزیابی و سیستماتیک مدیریت در نظام‌های دانشگاهی برای نظارت بر اهداف و اطمینان از دستیابی به خروجی‌های با کیفیت و بهبود مستمر کیفیت آنها می‌باشد؛ به طور خلاصه رویکردی برای مدیریت کیفیت مناسب می‌باشد که بر روی مدیریت فرایند متمرکز شده و هدف از آن تطابق فرایندها با استانداردهایی که تعریف گردید می‌باشد (اولبور، ۲۰۰۷). یکی از رویکردهای مورد استفاده در مدیریت کیفیت، نظام‌های اعتبارسنجی هستند که کاربردهای متفاوتی برای ذی‌نفعان خود دارند. این مفهوم در جدول ۱ نمایش داده شده است.

جدول ۱: کاربردهای سیستم‌های اعتبارسنجی برای بخشهای مختلف منبع: Peace lenn, 2004

کاربران	کاربردها
دولت	برای تعریف آموزش عالی کشور برای تضمین یک آموزش عالی با کیفیت برای تضمین یک نیروی کار با کیفیت برای تعیین سرمایه‌های دریافتی از مؤسسه‌ها و سازمان‌ها برای پذیرفتن کسی که از مؤسسه ارزشیابی شده در جامعه فارغ‌التحصیل شده برای استفاده عمومی از تضمین کیفیت به عنوان دلیل بر تأمین حفاظت مشتری
دانشجویان	جهت کمک به او در انتخاب یک مؤسسه برای تحصیل جهت قرار گرفتن در بین مؤسسه‌های معتبر جهت اطمینان درجه تحصیلی در دانشگاه‌های دیگر جهت کمک به یافتن کار
کارفرماها	اطمینان از اعتبار کارمندان
سازمان‌های سرمایه‌گذار	برای تعیین مطلوبیت سازمان‌ها جهت سرمایه‌گذاری
مؤسسه‌های آموزش عالی	برای اصلاح اطلاعات و داده‌های سازمانی برای افزایش طرح سازمان سنجش آموزش کشور جهت آسان ساختن طرح‌ها برای تضمین اطمینان از ایجاد تغییرات دانش‌آموز

- 1 Harman
- 2 Olubor

اهداف تضمین کیفیت در آموزش عالی عبارتند از:

الف) فراهم کردن اطلاعات قابل اعتماد و قابل استفاده برای دانشجویان، کارفرمایان و سایرین در مورد کیفیت و استانداردهای موجود در هر مؤسسه آموزش عالی.

ب) کمک کردن، هماهنگی و پیوستگی با سایر اجزای نظام به منظور ارتقای کیفیت و استانداردها در تدریس و یادگیری

ج) به منظور اطمینان‌دهی مبنی بر اینکه برنامه‌های آموزش عالی که از کیفیت یا استانداردهای رضایت‌بخش برخوردار نیستند، شناسایی شده تا هرچه سریع‌تر در جهت بهبودی آنها گام برداشته شود.

د) فراهم نمودن یک وسیله برای تضمین پاسخگویی به سرمایه‌گذاری عمومی دریافت شده به وسیله مؤسسات آموزش عالی (بالاس ۱۱، ۲۰۰۵).

بر این اساس باید گفت کیفیت ترکیبی از کارایی، بهره‌وری، مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی و توان نوآوری در یک وضعیت و زمینه محیطی می‌تواند قلمداد شود، از این رو باید به این امر اذعان نمود که کیفیت باید دارای الویت اول در نظام آموزش عالی باشد و در جهت بهبود و ارتقاء آن تلاش کرد و این امر میسر نخواهد شد مگر اینکه یک نظام کارآمد ارزیابی در جهت حصول به تضمین کیفیت ایجاد و استقرار یابد (محمدی، ۱۳۸۷). در حال حاضر رویکردهای موجود در ارزشیابی آموزش عالی معمول بر طبق جدول ۶ می‌باشد، و فرایند ارزشیابی در آموزش عالی معمول بر طبق عوامل تعیین شده زیر اجرا می‌گردد (محمدی، ۱۳۸۴):

رسالت‌ها و اهداف

ساختار سازمانی و مدیریت

اعضاء هیات علمی

دانشجویان

فرایند تدریس و یادگیری

دوره‌های آموزشی و برنامه‌های درسی

پژوهش

امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی

دانش‌آموختگان

۴- بررسی چارچوب ارزیابی و تضمین کیفیت در کشورهای منتخب براساس اسناد و اطلاعات اعتباریابی شده

رویکردهای کیفیت در نظام آموزش عالی با یکدیگر متفاوت بوده و به زمینه‌ای که آموزش عالی در آن ارائه می‌شود بستگی دارند (کالینز و روبانجو، 2008: ۴). چرا که، عواملی که به کیفیت مساعدت می‌کنند تا حد زیادی در داخل مؤسسات قرار گرفته و تضمین کیفیت، عمدتاً با تضمین کیفیت فرایندهای مؤسسه‌ای و نظام‌های ملی در برگیرنده این مؤسسات مرتبط می‌شود (کیتز، 2007: ۲). در این راستا می‌توان گفت که آموزش عالی نوین به عنوان یکی از مراکز متولی امر آموزش عالی در سطح کشور از این قاعده مستثنی نبوده و در صورت توجه نظام‌مند و اصولی به بحث کیفیت و مطالعه نظام‌دار ساختارها و رویه‌های تأثیرگذار بر آن، می‌تواند به هدف بهبود، ارتقاء و تضمین کیفیت خود جامه عمل پوشاند. از آنجاکه اکثر نظام‌های دانشگاهی نوین در دهه‌های اخیر به تشکیل نظام ارزیابی، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت خود اقدام نموده‌اند، بنابراین در این مقاله ضمن بررسی چارچوب نظام آموزش عالی نوین، چارچوب تضمین کیفیت آموزش سنتی و نوین در کشورهای دارای تجربه در این زمینه از پنج قاره جهان بر اساس اسناد و اطلاعات مورد بررسی قرار گرفت و پس از مقایسه، تحلیل نهایی از این بررسی‌ها به صورت جداول زیر ارائه می‌شود

جدول ۲: مقایسه انگاره‌های عالی یاددهی و یادگیرنده معمول و نوین

انگاره‌های عالی معمول	انگاره‌های عالی نوین
مدرس انتقال دهنده اطلاعات	مدرس تسهیل کننده، ناظر و راهنما
تأکید بر تدریس	تأکید بر یادگیری
آموزش معلم محور	آموزش فراگیر محور
کار فردی	کار گروهی
فراگیر وابسته به استاد	فراگیر مستقل
منابع یادگیری منفعل	منابع یادگیری تعاملی
معلم تنها در تمامی صحنه تدریس	معلم راهنما کنار صحنه
منابع یادگیری محلی	منابع یادگیری جهانی
درس‌های درون کلاس درس	درس‌های شبکه‌ای
یادگیری برای آماده شدن در امتحان	آماده شدن برای یادگیری مادام‌العمر
منبع اطلاعات معلم و کتاب درسی	منبع اصلی اطلاعات و منابع گوناگون اینترنتی
اطلاعات به صورت متن	اطلاعات چندرسانه‌ای
تعاملات به صورت همزمان	تعاملات به صورت همزمان و غیرهمزمان
فضای تعامل محدود به زمان و مکان (کلاس درس)	فضای تعامل دنیای شبکه‌ای (آزاد زمان و مکان)
تأکید بر آموزش بر یک اطلاعات	تأکید آموزش بر ساخت دانش

در محیط یادگیری نوین، تبادل اطلاعات با یکدیگر برخلاف الگوهای معمول که بر انتقال دانش تأکید دارد به صورت روزافزون صورت می‌گیرد. در جدول ۳ ساختار این دو نظام به صورت کلی با هم مقایسه گردیده است:

جدول ۳: مقایسه سیستم آموزش معمول و نوین

مشخصه سیستم	معمول	نوین
محیط آموزش (مدرسه و دانشگاه)	رفتن یادگیرندگان به مدرسه و دانشگاه	آمدن آموزش و محیط‌های آموزشی نزد یادگیرندگان
نگاه به آموزش و یادگیری	فردی	اجتماعی
محورک‌های سیستم	قواعد و قوانین و فرایندها (مدرسه، کمیته و مدیریت آموزشی، پژوهشی و غیره)	استانداردها
سازمان‌دهی و ساختار	هرمی - نگاه سلسله‌مراتبی	شبکه‌ای - توزیع
تصمیم‌گیری	بر اساس نظریه‌های موجود	بر اساس انباشت اطلاعاتی جمع‌آوری شده قبلی
استراتژی (آخر راهکار)	از بالا به پایین	از پایین به بالا
روش‌ها (مدیریتی - آموزشی)	سامان‌یافته	انعطاف‌پذیر
منبع توان و تحکیم سیستم	پایداری	تغییرپذیری همگام با تغییرات و نیازهای جامعه
مسئولیت	معلم محور	کارکرد محور
تأکید بر عوامل آموزشی	فعالیت انفرادی	کارگروهی، مشارکت
تأکیدات ملی	بر عوامل درونی استوار است	بر عوامل بیرونی استوار است
وظیفه یادگیرندگان	حفظ و ذخیره‌سازی مطالب از پیش تعیین شده	مدیریت اطلاعات و تولید دانش و مهارت جدید (مواد اطلاعاتی)
رابطه مدرس و یادگیرنده	دانا - نادان (انتقال قطره‌ای دانش)	راهنما، کارگردان صحنه آموزش و تسهیل‌کننده فعالیت‌ها
نقش معلم	تنها بازیگر اصلی در صحنه	راهنما، کارگردان صحنه آموزشی و تسهیل‌کننده فعالیت‌ها
نقش جامعه (نهادهای و ...)	تعاملی با ساختار در خصوص یادگیری	تعامل در راستای یادگیری جامعه (فرد)
حجم مطالب درسی	محدود و انتخاب‌شده (یادگیری کمی)	نامحدود متنوع (یادگیری کیفی)
سهم محتوای تولیدی یادگیرندگان در فرایند یاددهی - یادگیری	هیچ سهمی ندارند	کاملاً سهیم هستند
تولید محتوا و مواد درسی	تولید انبوه (مثل کتاب‌های درسی)	بومی‌سازی (منابع مطالعه برای تک‌تک یادگیرندگان)
دوره آموزشی	آموزش عمومی، متوسطه دانشگاه	آموزش برای تمام عمر
ماهیت آزمون	بازسازی محتوای حفظ‌شده در طول زمان معین	وسیله‌ای جهت تعیین میزان دستیابی به اهداف آموزشی
زمان آزمون	آزمون‌های تحصیلی یا آخر هر ترم	دایمی و بدون محدودیت زمانی
نتیجه تصحیح اوراق امتحانی	نمره و امتحان فرد	آمار و اطلاعات دقیق نیست به میزان دستیابی افراد به اهداف آموزشی برای هر یادگیرنده
استفاده در فناوری	انوماسیون سنتی	هوشمند کردن سیستم آموزشی
کالای مورد مطالعه	مدرک تحصیلی	حرارت، تجربه و دانش با قابلیت توسعه و تولید

قابل ذکر است که تفاوت قابل توجهی بین آموزش عالی معمول و نوین وجود دارد در نظام آموزش نوین؛ آموزش مجازی و از راه دور مورد توجه قرار گرفت که با وجود شباهت‌های بسیار، از جنبه‌هایی نیز دارای تفاوت می‌باشند که به طور خلاصه این تفاوت‌ها در جدول ۴ اشاره می‌شود:

جدول ۴ : مقایسه آموزش عالی معمول، از راه دور و مجازی

آموزش عالی نوین			
آموزش عالی مجازی	آموزش عالی از راه دور	آموزش عالی معمول	
تلاش در جهت حفظ تعاملات	فاقد اهمیت	چهره به چهره و در کلاس درس	میزان تعامل
عدم تمرکز	نیمه متمرکز	متمرکز	فضای فیزیکی
متناسب با هر درس و پایه تعاملات	از قبل تهیه شده و بی توجه به تعاملات	ارائه در یک کلاس درس معمول	محتوا
مدیریت دانش	مدیریت دانش	حفظ محفوظات	فراگیر
تسهیل کننده	تسهیل کننده	انتقال دهنده	مدرس

مشخصه‌های این دو نظام آموزشی با وجود مشابهت‌ها، تفاوت‌هایی نیز دارند که در جدول ۵ فریرا ۱۲ (۲۰۱۰) تفاوت‌های آموزش‌های سنتی و نوین را از جوانب مختلفی بررسی کرده است که در جدول زیر به آنها اشاره می‌شود:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۵: تمایزهای آموزش نوین با آموزش سنتی (به نقل از فریرا، ۲۰۱۰)

ردیف	شاخص	آموزش سنتی	آموزش نوین
۱	فلسفه ی وجودی	دانشجو به دنبال دانش	دانش به دنبال دانشجو
۲	مأموریت	یاددهی / یادگیری	فراگیری / یادگیری
۳	راهبرد	یکتایی روش آموزش	تنوع روشهای آموزش
۴	کلاس	با ظرفیت محدود	با ظرفیت تقریباً نامحدود
۵	دانشجو	تمام وقت	پاره وقت
۶	استاد	تمام وقت	پاره وقت ، باتجربه ی بسیار
۷	شیوه ی تدریس	مبهم ، غیرقابل اندازه گیری	شفاف ، قابل اندازه گیری
۸	فناوری آموزشی	سخن گرا، استادمحور	جامعیت گرا، دانشجومحور
۹	مواد درسی	منابع مکتوب ، غیرفعال	منابع فرارسانه ای ، فعال
۱۰	تجهیزات کالبدی	بسیار وسیع	بسیار اندک
۱۱	تجهیزات ارتباطی	بسیار اندک	بسیار وسیع
۱۲	تقویم کلاسی / زمان	منظم، از پیش تعیین شده (محدودیت زمان و مکان)	نامنظم، منطبق با تقویم فردی (فراگیری ۲۴ ساعته برای همه در هر جا)
۱۳	لوازم تحقیق	ایستا و گرانبها	متحرک و ارزان
۱۴	تعامل آموزشی	مستقیم (رودررو)	نیمه مستقل / غیرمستقیم
۱۵	مدیریت	پسچیده	پسچیده و بسیار تخصصی
۱۶	الزامات دانشجویی	توانمندی علمی	توانمندی علمی و توانمندی شبکه ای
۱۷	هزینه	زیاد	زیاد

با این حال، عناصر مشترکی که تقریباً همه نویسندگان در تعریف آنها به توافق برسد، وجود دارد که ترکیبی از آموزش از راه دور و یادگیری باز، دسترسی، جدایی بین استاد و یادگیرنده، و غیره می باشد.

به طور کلی، هدف از آموزش نوین گسترش مشارکت و غلبه بر موانع جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی در زمینه آموزش می باشد (کلی و مایلز، ۱۳۹۹: ۲۰۰۷).

همانطور که بیان گردید کیفیت از اولویت ویژه‌ای در نظام آموزش عالی برخوردار می باشد و باید در جهت بهبود و ارتقاء آن تلاش کرد بنابراین برای طراحی یک نظام کارآمد ارزیابی در جهت حصول به تضمین کیفیت آموزش عالی نوین مولفه‌های نظام‌های آموزش عالی بررسی می گردد که با توجه به وجوه اشتراک و هم چنین هدف در کسب رضایت‌مندی و ارتقاء کیفیت دانش‌آموختگان نظام‌های آموزش عالی، رویکردهای موجود در ارزشیابی آموزش عالی معمول می‌تواند زیربنای مشترک ارزشیابی نظام آموزش عالی معمول و نوین باشد اما آنچه این دو نظام را در بحث کیفیت متفاوت می‌سازد مولفه‌های موجود در آنها می باشد و ضرورت دارد که ملاک‌های ارزشیابی آموزش عالی نوین با توجه به مولفه‌های موجود در جدول ۷ در این نظام مطابق با مولفه‌های ارزشیابی مورد بازمینی و تعریف قرار گیرد.

جدول ۶: فرایندهای تضمین کیفیت در آموزش عالی معمول و نوین

انواع	
<p>ارزیابی: ارزشیابی آموزشی را عبارت از «گردآوری اطلاعات دربارهٔ فعالیت‌ها، ویژگی‌ها و بروندهای برنامه به منظور قضاوت دربارهٔ برنامه، بهبود اثر بخشی برنامه و یا اطلاع‌رسانی جهت برنامه‌ریزی آینده می‌داند». (پاتون، ۱۹۹۷)</p>	<p>اعتبارسنجی: اعتبارسنجی فرایندی است که از طریق آن درون‌داده‌ها، فرایندها و بروندهای موسسات آموزش عالی بررسی و طرحی برای حفظ، توسعه و افزایش کیفیت آن تهیه می‌گردد (بازرگان، ۲۰۰۲).</p>
<p>ارزیابی درونی: ارزیابی درونی مرحله اول و زیربنای الگوی اعتبارسنجی است. این رویکرد نوعی جستجوی نظم یافته از نوع اقدام‌پژوهی است که با مشارکت اعضای هیات علمی دست‌اندر کار در فعالیت‌های نظام علمی مورد ارزیابی و به منظور اطمینان از تحقق اهداف و کیفیت مطلوب عوامل دروندادی، فرایندی و بروندادی تشکیل دهنده آن انجام می‌شود (اسینسر، ۲۰۰۱). به عبارت دیگر در ارزیابی درونی خود اعضای نظام مورد ارزیابی به سنجش و ارزیابی می‌پردازند و با توجه به مشارکت فعال اعضای هیات علمی، قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و عوامل بازدارنده توسعه واحد سازمانی آموزش عالی آشکار و پیشنهادهای مناسبی برای بهبود کیفیت مستمر عوامل تشکیل دهنده واحد سازمانی آموزش عالی به صورت گزارش ارزیابی درونی عرضه می‌شود (بازرگان، ۱۳۸۳). از این رو ارزیابی درونی از بازرسی و نظارت دور شده و به سمت قبول مسئولیت از سوی اعضای نظام برای ارتقاء کیفیت، گام می‌نهد (محمدی، ۱۳۸۴).</p>	<p>ارزیابی بیرونی: ارزیابی بیرونی گام دوم الگوی اعتبارسنجی است. از نظر یونسکو ارزیابی بیرونی عبارتست از فرایندی که توسط تیمی از متخصصان (هیات همگنان) انجام می‌شود و شامل سه فعالیت متمایز زیر می‌باشد: ۱- تحلیل گزارش ارزیابی درونی ۲- بازدید از محل و مصاحبه با اعضای مختلف موسسه ۳- تهیه گزارش ارزیابی بیرونی (ولاسینو و همکاران، ۲۰۰۴).</p>
<p>ممیزی^{۱۳}: فرایند سنجش کیفیت که به وسیله آن یک هیات بیرونی اطمینان حاصل می‌کند که: ۱- رویه‌های تضمین کیفیت: ۲- یا اینکه کلیه رویه‌های تضمین کیفیت (درونی و بیرونی) نظام، کافی و بسنده بوده و به صورت واقعی اجرا می‌شوند. ممیزی کیفیت در پی اطلاع از این است که آیا رویه‌های مورد اعمال موسسه، کیفیت مطلوب را متحقق و آن را تضمین می‌کند و بنابراین به خود مقوله کیفیت کاری ندارد ممیزی کیفیت صرفاً به وسیله افرادی (مانند ممیزان کیفیت) جامه عمل به خود می‌گیرد که مستقیماً در حوزه‌های ممیزی درگیر نیستند. ممیزی کیفیت می‌تواند برای تحقق اهداف درونی (ممیزی درونی) یا اهداف بیرونی (ممیزی بیرونی) انجام شود. در هر صورت، نتیجه ممیزی بایستی در قالب گزارش ممیزی مستندسازی شود. (ولاسینو، ۲۰۰۴؛ به نقل از محمدی، ۱۳۸۸، ص ۳۹)</p>	<p>الگوبرداری^{۱۴}: روشی سیستماتیک است که محیط‌های آموزشی به وسیله آن می‌توانند فعالیت‌های خود را بر اساس بهترین مدل یا بهترین محیط آموزشی اندازه‌گیری و اصلاح کنند. این روش با فراهم‌سازی چارچوبی برای محیط یادگیری را که به وسیله آن فعالیت‌های بهترین محیط مشخص گردیده است و تشخیص وجوه و تمایز محیط جاری با محیط ایده‌آل نشان می‌دهد که چگونه شکاف‌های موجود را پر کرد (ارکین، ۲۰۰۶).</p>

13 Audit

14 Benchmarking

جدول ۷: بررسی مولفه‌های نظام آموزش عالی معمول و نوین

مولفه	عوامل ارزیابی	آموزش عالی معمول	آموزش عالی از راه دور	آموزش عالی مجازی
درونداد	رسالت‌ها و اهداف ساختار سازمانی و مدیریت دانشجویان	دانشجویان منابع یادگیری (کتابخانه، آزمایشگاه)	زیرساخت‌ها(مواد درسی، مکتوب، بسته‌های درسی، تلوزیون، نوارهای صوتی و تصویری، رایانه)	زیرساخت‌ها (سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای مورد نیاز، اینترنت، نحوه دسترسی و ...) دانشجویان (انگیزش، نحوه گزینش، آمادگی و ...) محتوا و منابع
فرایند	آموزشی پژوهشی مدیریتی پشتیبانی	فرایند یاددهی-یادگیری مواد آموزشی و وسایل کمک‌آموزشی	فرایند یاددهی- فرایند یادگیری (فناوری ارائه/کلاس‌های یادگیری، ارزشیابی، ارائه خدمات و سرویس‌های پشتیبانی (ارائه بهینه مواد آموزشی، خدمات فنی یادگیرندگان و مدرسین و ...)	فناوری ارائه، چگونگی ارائه مانند ارتباط و تعامل با محیط یادگیری، ارزشیابی، ارائه خدمات و سرویس‌های پشتیبانی (ارائه بهینه مواد آموزشی، خدمات فنی یادگیرندگان و مدرسین و ...)
برونداد	دانش آموختگان- تولید دانش-ارائه خدمات علمی	دانش آموختگان	دانش آموختگان	دانش آموختگان
پیامد	اشتغال تغییر و تحول در سطوح مختلف جامعه	موفقیت آموزشی، مهارت‌ها و شایستگی‌های اکتسابی، بازگشت سرمایه و رضایت‌مندی ذی‌نفعان	موفقیت آموزشی، مهارت‌ها و شایستگی‌های اکتسابی، بازگشت سرمایه و رضایت‌مندی ذی‌نفعان	موفقیت آموزشی، مهارت‌ها و شایستگی‌های اکتسابی، بازگشت سرمایه و رضایت‌مندی ذی‌نفعان

و در پایان با توجه به اطلاعات موجود در جداول حاصل از بررسی کشورها، ساختار نظام آموزش عالی معمول و نوین در قالب جدول ۸ ارائه می‌گردد:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۸: مقایسه مولفه‌های ارزشیابی آموزش عالی معمول و آموزش عالی نوین

موارد تطبیق	سنتی	نوین
اهداف	<ul style="list-style-type: none"> - رهبری ملی در خصوص شناسایی و اظهارنظر درباره مسائل موجود تضمین کیفیت، - بررسی موضوعات مهم و مرتبط با اعتبارسنجی، - اجرای پروژه های مرتبط و ایجاد نوآوری در جهت تقویت اعتبارسنجی و نقش آن در خدمت به نیازهای جامعه، - ارائه خدمات مشاوره‌ای، - پایگاه اطلاعاتی موسسات و برنامه‌های اعتبارسنجی شده و هیات‌های اعتبارسنجی و تضمین کیفیت، - سنجش کیفیت با اهداف بازرسی، کنترل و حمایت، - کیفیت بخشی به اجزا و مؤلفه‌های تعریف شده آموزش عالی از طریق تلفیق ارزشیابی درونی و بیرونی، ارتقاء و حمایت از ابتکارات و نوآوری‌ها، - بررسی کیفیت علمی و آموزشی موسسات آموزش عالی خصوصی و دولتی، 	<ul style="list-style-type: none"> - شناسایی فرصت‌هایی برای بهبود و یادگیری دانشجویان، - دسترسی، افزایش مشارکت، اعتبار، بهبود آموزش، - ارتقاء یادگیری و آموزش آنلاین، توسعه زیرساخت‌های اطلاعاتی هماهنگ، - حمایت و ارتقاء مدیریت کیفیت در آموزش و یادگیری مجازی و ارتقاء آگاهی کارکنان دانشگاه از کیفیت و تخصص و همچنین مسئولیت آنها نسبت به تضمین کیفیت، - وضوح بخشی و جستجوی بنیان‌های کیفیت، نگهداری یا بهبود آن در مؤسسات آموزش عالی، - ارزیابی کیفیت دوره های یادگیری از راه دور، - ترویج و توسعه چارچوب تضمین کیفیت از جمله معیارها و استانداردها برای هدایت موسسات به سمت تضمین کیفیت آموزش باز و از راه دور، - بهبود مکانیسم‌های کیفیت موسسه‌ای و فرایندهای نظارت، ممیزی و مشاوره برنامه‌ها، - ایجاد روابط همکاری با نهادهای مربوطه ملی و بین المللی،
فرایند و روش	<ul style="list-style-type: none"> - خود ارزیابی (ارزیابی-درونی) - ارزیابی بیرونی - اعتبارسنجی (صرفاً ارزیابی‌هایی با ماهیت رسمی) و اعتبارسنجی موسسه‌ای در همه موسسات و دانشگاه‌های خصوصی 	<ul style="list-style-type: none"> - ارزیابی بیرونی - ارزیابی درونی - ارزیابی بیرونی - ممیزی
سطح ارزشیابی	<ul style="list-style-type: none"> - رتبه‌دهی و صدور گواهینامه - بازدید از برنامه‌های بین‌رشته‌ای توسط همگان بیرونی - ارزشیابی و تضمین کیفیت مبتنی بر معیار - ممیزی کیفیت در سطح موسسات 	<ul style="list-style-type: none"> - ارزشیابی موسسه - ارزشیابی برنامه - ارزشیابی رشته‌ها و موضوعات
نوع مالکیت	<ul style="list-style-type: none"> - دولتی - غیر دولتی (مستقل از دولت و توسط انجمن‌های خصوصی) - ایالتی (ایالت‌ها به طور مستقل حق تصمیم‌گیری درباره ارزشیابی خود را دارند) 	<ul style="list-style-type: none"> - دولتی - خصوصی
ساختار مدیریتی	<ul style="list-style-type: none"> - دارای ساختار نیمه دولتی - تمرکز اصلی دولت در کنترل نتایج و نه مداخله در فرایندها - مستقل در چارچوب قانون اعتبارسنجی - غیردولتی - ایالتی - دارای ساختار نیمه دولتی 	<ul style="list-style-type: none"> - در سطح منطقه‌ای یا ملی
تامین بودجه	<ul style="list-style-type: none"> - تامین منابع مالی توسط دولت - تامین هزینه فعالیت‌های شورای ارزیابی توسط وزارت آموزش 	<ul style="list-style-type: none"> - توسط وزارت آموزش - از طریق دولت - خصوصی
	<ul style="list-style-type: none"> - حمایت مالی توسط وزارت آموزش عالی - از طریق دولت فدرال و موسسات خصوصی - غیردولتی، با منابع خود دانشگاه‌ها و مؤسسات خصوصی - هدایت و رهبری تضمین استانداردها و کیفیت توسط دانشگاه‌ها 	

۴- جمع بندی و نتیجه گیری:

در این مقاله فاوا و روند تاثیرات آن بر نظام آموزش عالی به دلیل موقعیت حساس و کلیدی آن مورد بررسی قرار گرفت. در واقع آموزش عالی به عنوان یکی از موثرترین گزینه‌ها جهت کمک به توسعه پایدار جوامع معرفی گردیده است و بر طبق شواهد و بررسی‌ها مشخص گردید که آموزش عالی به معنای معمول که در حال حاضر در نقاط مختلف جهان از سال‌ها پیش در حال انجام است پاسخگوی نیاز فعلی متقاضیان ورود به آموزش عالی و ذی‌نفعان و بازار جهانی نمی‌باشد؛ بنابراین در آغاز قرن بیست و یکم میلادی آموزش عالی نوین در بسیاری از کشورهای جهان، راه حل مناسبی برای برطرف ساختن مشکلات موجود بر سر راه آموزش معمول شناخته شده است و برخی از دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی برنامه‌های متنوعی را در زمینه آموزش نوین در دست طراحی و اجرا دارند. با این حال با توجه به بازار جهانی آموزش عالی در راستای کسب اطمینان از دستیابی به کیفیت مقبول برونداد نظام آموزش عالی، برای ورود به عرصه جهانی و هم‌چنین با توجه به تحرک آموزش عالی در زمینه دانشجو و هیات‌علمی در آموزش عالی بدون مرز نمی‌توان از کیفیت و میزان دستیابی به اهداف چشم‌پوشی کرد. به طور کلی کیفیت یک ارزش هسته‌ای در آموزش عالی بوده است و به خودی خود ایجاد نمی‌گردد، بلکه مستلزم برنامه‌ریزی و نظام تضمین کیفیت است که متشکل از ساختار، روش و برنامه است. با این حال یک سری مؤلفه و ابعاد به عنوان مخرج مشترک الگوهای تضمین کیفیت قابل تشخیص است که می‌تواند سنگ بنای تدوین الگوی تضمین کیفیت نظام آموزش عالی هر کشوری قرار گیرد. بنابراین با توجه به تفاوت‌های موجود در آموزش عالی معمول و نوین، علی‌رغم تشابه در زیرساخت‌های نظام تضمین کیفیت این دو نظام، فرایند تضمین کیفیت آموزش عالی نوین نیز مشابه با آموزش عالی معمول با حفظ مؤلفه‌های موجود در این نظام و بر طبق اهداف و نتایج حاصل از ارزیابی کیفیت قابل طراحی می‌باشد.

سیاست‌های اجرایی پیشنهادی در این خصوص عبارتند از:

در ساختار تشکیلاتی واحدهای دانشگاهی و مؤسسات آموزشی آموزش عالی نوین، جایگاه دفاتر یا مراکز ارزشیابی و تضمین کیفیت با مأموریت، اهداف و وظایف مشخص دیده شود.

یکی از ضوابط و استانداردهای راه‌اندازی دوره‌های آموزشی و پژوهشی، تمدید فعالیت آنها، ارتقاء دوره‌ها و صلاحیت صدور گواهینامه و مدارک دانشگاهی داشتن نظام و برنامه ارزشیابی، انجام ارزیابی درونی و برونی و اعتبارسنجی ذکر گردد.

موارد مذکور به عنوان نظامنامه مدیریت کیفیت آموزش عالی نوین تنظیم و تصویب گردد.

در نهایت پیشنهادات زیر در جهت پیشبرد اهداف نظام تضمین کیفیت آموزش عالی نوین ارائه می‌گردد:

-تشکیل کمیته تخصصی ارزیابی و اعتبارسنجی آموزش عالی نوین و تعیین استانداردها و شاخص‌ها

-فعال نمودن بخش ارزشیابی و تشکیل نهادهای تضمین کیفیت در حوزه آموزش عالی نوین و تعیین اهرم‌های نظارتی

-شناساندن و فرهنگ‌سازی مفهوم تضمین کیفیت به تمام ذی‌نفعان این حوزه به صورت پیوسته

-ایجاد انگیزه در آموزش عالی برای اعتبارسنجی و تخصیص اعتبارات پژوهشی ویژه برای گروه‌های داوطلب و تسهیلات ویژه برای کادر علمی و کارمندان آموزشی در نظام آموزش عالی نوین

۵- فهرست منابع :

- آراسته، حمیدرضا (۱۳۸۳). نظام آموزش عالی ایالات متحده امریکا. دایره‌المعارف آموزش عالی (جلد دوم) (ص ۸۵۵-۸۴۹). تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی
- ایران زاده، سلیمان (۱۳۸۰). جهانی شدن و تحولات استراتژیک در مدیریت و سازمان، مرکز آموزش مدیریت دولتی ..
- بازرگان، عباس (۱۳۸۳). ب) ظرفیت بازی برای ارزیابی و ارتقای کیفیت نظام آموزش عالی: تجزیه‌های بین‌المللی و ضرورت‌های ملی در ایجاد ساختار مناسب فصلنامه پژوهش مجلس، تهران: شورای عالی.
- بازرگان، عباس (۱۳۸۳). اعتبارسنجی در آموزش عالی؛ دایره‌المعارف آموزش عالی (جلداول) ؛ تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی، ص ۱۶۵-۱۶۴.
- بازرگان، عباس (۱۳۷۴). «ارزیابی درونی و کاربرد آن در بهبود مستمر کیفیت آموزش عالی». فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. سال دوم. ش ۳ و ۴
- زندیان، فاطمه (۱۳۸۶). نقش کتابخانه‌های دیجیتالی در یادگیری الکترونیکی، دومین کنفرانس یادگیری الکترونیکی، زاهدان، سیستان و بلوچستان، آبان‌ماه ۸۶.
- مارشال، کاترین، روش تحقیق کیفی، ترجمه علی پارسائیان، سید محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۷۷. (هاروی و گرین، ۱۹۹۳).
- محمدی، رضا؛ جلیل فتح‌آبادی، غلام‌رضا یادگارزاده، محمدحسن میرزاحمدی، کورش پرنده (۱۳۸۴). ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی، تهران: انتشارات سازمان سنجش آموزش کشور.
- محمدی، رضا؛ شریعتی، صدیقه؛ مختاریان، فرانک؛ کرم‌زاده، سمیه (۱۳۸۷). سیر تحول و تکامل استقرار نظام ارزیابی عملکرد در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. نامه آموزش عالی. سال اول. شماره ۱. ص ۱۶۷-۱۳۳.
- محمدی، رضا (۱۳۸۸). ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی. تهران: انتشارات سازمان سنجش آموزش کشور

Bazargan, Abbas ;(2002) Issues and Trends in Quality Assurance and Accreditation: A Case Study of Iran; UNESCO; Paris; Vlasceanu, L., Grunberg, L., and Parlea, D., (2004). Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions (Bucharest, UNESCO-CEPES) Papers on Higher Education, ISBN 92-9069-178-6. <http://www.cepes.ro/publications/>

- Balaze.S (2005) Quality and higher education.Paris.University of Debrecen: Faculty of Economics and Business Administration
- Biggs J. (2001). The reflective institution: assuring and enhancing the quality of teaching and learning. Higher Education (41): 221-238
- Collins, Asifiwe; Gyavira Rubanju (2008). Quality Challenges in Higher Education Institutions in Uganda. M.Phil Higher Education (HE). Faculty of Education, Institute for Educational Research. University Of Oslo
- Ferreira, Antonio (۲۰۱۰) "Web-based and E-learning in global Education", polytechnic Institute of
- Harman,Grant;Meek,V Lynn(2000). Repositioning Quality Assurance and Accreditation in Australian Higher Education.University of New England.
- Keats, Derek (2007). Challenges for Quality Assurance in an Education 3.0world. Information & Communication Services, the University of the Western Cape. Institutional capability for decentralized education technologies.
- Olubor.R.O,Ogonor.B.O,(2008) Quality Assurance Open and distance learning in National Open University of Nigeria:Concept, Challenges,Prospects and Recommendations,bing a paper presented at the 2 ACDE Conference and General Assembly holding at Eko Hotel and Suites,Lagos,Nigeria between Tuesday 8 July to Friday 11 July,2008.
- Patton. M. Q (1997). Utilization- focused evaluation, 3rd. London: sag
- Spencer.M.S. (2001); "Enforced cultural change in Academe: practical Case-study"; Implementing Quality Management system in Higher Education; vol.26.n.1.
- Pourezat, Ali.A. Mollie, Abdolazim & Morteza, Firouzabadi (2008). "Building the future: Undertaking proactive strategy for national outlook", Futures, 40: 887-892. 8
- Lee, in – sook. (2000) Imaging of virtual university: based banathy's image? Sejong university.
- Rekkedal,Torstein (2006). Criteria for Evaluating Quality in e-learning, NKI, Norway.
- Rhoads, R.a (2006) Globalization and resistance in United States and Mexico: The Global Potemkin village. Higher Education, 45